

ПРАБЛЕМА ВІЗНАЧЭННЯ ПАНЯЦЦЯ “АФАРЫЗМ” У ТЭРМІНАХ ЛІНГВІСТЫКІ

Звычайна пад афарызмам разумеецца выслоўе (толькі п'яўнага аўтара або таксама і ананімнага паходжання), у якім сцісла, ёміста, абагульнена і, як правіла, у стылістычна вытанчанай, нярэдка алегарычнай, і высокамастацкай форме адлюстроўваецца закопчаная думка павучальнага ці сцвярджальнага характару, пераважна агульназначнай тэматыкі, глыбокага, істотнага і разам з тым вельмі часта дасціпнага ці нават парадаксальнага зместу. Сам тэрмін *афарызм*, што першапачаткова паходзіць ад гр. *ἀφορισμός* ('значэнне'), праз лац. *aphorism* замацаваўся ў розных часы і ўжываецца ва ўсіх сучасных заходнеўрапейскіх мовах. Ва ўсходнеславянскіх мовах гэты тэрмін вядомы з XVIII ст. (параўн. рус. *афоризм* у Словарь Академии Российской 1789: 63) і запазычаны хутчэй за ўсё з ням. *Aphorismus* альбо з фран. *aforisme*.

Будучы спецыфічным прадуктам уласцівага чалавеку спосабу пазнання рэчаіснасці праз абагульненне яе асобных прыватных з'яў і разнастайных сувязей паміж імі, афарызм з даўніх часоў і па сённяшні дзень натуральна знаходзіць сваё адлюстраванне ў шмат якіх сферах камунікатыўна-маўленчай дзейнасці, найперш у мове мастацкай літаратуры і фальклору. Афарызм як складачы аб'ект з'яўляецца прадметам даследавання многіх дысцыплін гуманітарнага цыклу – найперш тэорыі пазнання і логікі, літаратуразнаўства і фальклору, фразеалогіі і лінгвакраізнаўства, стылістыкі і рыторыкі і інш. (параўн. KRÜGER 1956, HÄNTZSCHNEL-SCHLOTKE 1967, ГАВРИН 1971, ФЕДОРЕНКО 1975, ЧЕРКАССКИЙ 1978, ПЕРМЯКОВ 1970 і 1988, ВЕРЕЩАГИН, КОСТОМАРОВ [1983] 1990, ФЕДОРЕНКО, СОКОЛЬСКАЯ 1990 і г.д.).

Літаратурныя і фальклорныя афарызмы з'яўляюцца прадметам вывучэння філалогіі амаль з самага пачатку яе развіцця (у прыватнасці, яшчэ ў антычных зборніках прыказак сустракаюцца філалагічныя каментарыі асобных адзінак), а імпліцытнае асэнсаванне афарызма ў якасці лінгвістычнага аб'екта адбылося, прынамсі, ўжо ў другой палове XVI ст., калі знакаміты французскі філолаг і друкар Анры Эст'ен (1531–1598) у сваёй працы “*La precellence du langage françois*” (1579), бадай што, першы ў гісторыі мовазнаўства вызначыў прынцыповае адрозненне прыказак ад непрыказкавых устойлівых у маўленні выказаў – *façons de parler proverbiales* (сучасных фразем), задоўга да таго часу, як з'явіліся першыя тэарэтычныя працы ў галіне фразеалогіі і парэміялогіі (параўн. Назарян 1981: 68–69).

Разам з тым агульнапрынятага дакладнага вызначэння афарызма (як метамоўнага, так і эпістэмалагічнага) дагэтуль яшчэ не ўфармавалася. Спаразумеўня няма не толькі паміж асобнымі прадстаўнікамі тых ці іншых поглядаў або на міждысцыплінарным ўзроўні, але нават і ў межах нейкай адной галіны ведаў, у тым ліку і на ўзроўні нацыянальных парадыгм навуковага мыслення. Напрыклад, у нямецкай філалагічнай традыцыі, дзе вывучэнню афарызма надаецца, бадай што, найбольшая ўвага, апошні з прычыны пераважнага развіцця яго літаратуразнаўчай інтэрпрэтацыі проціпастаўляецца, з аднаго боку, номалагічным выказванням як свядома асабістае (і таму часта парадаксальнае) імкненню да аб'ектыўнасці, а з другога, прыказцы як яскрава індывідуалізаванае агульнапрынятаму (параўн. вызначэнні афарызма ў Brockhaus Enzyklopädie 1966: 608, Meyers Neues Lexikon 1971: 381, Meyers Enzyklopedisches Lexikon 1973: 387), а ў французскай філалогіі, наадварот, сінонімамі тэрміна “афарызм” з'яўляюцца тэрміны “*adage*” і “*proverbe*” (параўн. Grand Larousse Encyclopédique 1966: 479).

У беларусістыцы, як і ў русістыцы, суіснуюць два процілеглыя пункты гледжання. Паводле аднаго, афарызмы разглядаюцца толькі як генолага-семантычная катэгорыя альбо як адпаведная разнавіднасць неклішыраваных выказванняў (resp. непраэцэдэнтных тэкстаў) і не маюць ніякага дачынення да ўстойлівых у маўленні фраз – прыказак, крылатых выказаў і г.п. (параўн. Эпштэйн 1987, Міхневіч 1994, Бурак 1996), хаця іх дыстынктыўныя прыкметы і могуць супадаць (параўн. Фюрстенберг 1970), а паводле другога, афарызмамі з'яўляюцца і ўсе прыказкі (параўн. Афоризм 1962, Янкоўскі 1984, Гаспаров 1987).

Разам з тым у пазытоўна-моўнай традыцыі паступова склалася ўстойлівая практыка называць афарызмам кожнае сціслае выслоўе пэўнага аўтара альбо ананімнага (у тым ліку і фальклорнага) паходжання (параўн. Прохоров 1979), аднак такога кшталту вызначэнне па цалкам зра-

зумельх прычынах не можа быць прынята ў сістэме навуковых ведаў нават у якасці зыходняга, хаця і знайшло адлюстраванне ў шэрагу энцыклапедычных даведнікаў (параўн. MEYERS UNIVERSALLEXIKON 1980: 114, Рагойша 1987: 308–309), у тым ліку і лінгвістычных (параўн. Сцяцко, Гулцкі, Антанюк 1990: 28). Дарэчы, шмат у чым пад уплывам менавіта пазбытоўнай практыкі ўжывання змест паняцця “афарызм” у еўрапейскай філалагічнай традыцыі аказаўся настолькі выпусташаным, што гэта выклікала ў свой час нават прапанову адмовіцца ад выкарыстання самога тэрміна (параўн. MAUTNER 1966).

Адсутнасць агульнапрынятага вызначэння паняцця афарызма тлумачыцца як эпістэمالагічнай складанасцю самаго аб’екта, так і яго недастатковай даследаванасцю, у тым ліку і ў тэрмінах лінгвістыкі. Цяжкасці адназначнай кваліфікацыі афарызма выкліканы яшчэ і тым, што яго дыстынктыўныя прыкметы кожны раз вызначаюцца звычайна ad hoc паводле ад тых ці іншых асаблівасцей паходжання, ужывання, зместу і г.д. тых ці іншых катэгарыяльных разнавіднасцей афарызма. Паказальным прыкладам тут можа служыць рускі “Литературный энциклопедический словарь” (1987), дзе на адной і той жа старонцы сцвярджаецца, што “ў фальклоры да афарызмаў адносяцца прымаўкі і прыказкі” (Гаспаров 1987: 43) і што “афарызмы адрозніваюцца ад прыказак сваёй прыналежнасцю да пісьмовай літаратуры, у сувязі з чым іх сэнс з’яўляецца больш адцягнена-маралізаваным, чым жыццёва-практычным, і не мае канкрэтна-рэчывай вобразнасці” (Эпштэйн 1987: 43). У залежнасці ад гэтага вызначаецца (і аналізуецца), па-сутнасці, кожны раз новы аб’ект, што спараджае не толькі атамарнасць і супярэчлівасць спроб кваліфікацыі афарызма як прадукту маўленча-мысліцельнай дзейнасці, але і ўвогуле ставіць пад сумненне рэпрэзентатывнасць самой кваліфікацыі.

Пазбегнуць апошняга пры ўмове існавання мноства розных, часта супярэчлівых эпістэمالагічных поглядаў на афарызм у тэрмінах розных навуковых дысцыплін (ці паддысцыплін) можна толькі шляхам вызначэння тых яго прыкмет, якія з’яўляюцца прынцыпова агульнымі (resp. універсальнымі) для ўсіх, альбо, прынамсі, для пераважнай большасці, сістэмна-навуковых інтэрпрэтацый афарызма. У якасці такіх універсальных прыкмет афарызма, паводле яго існуючага разумення, можна вызначыць, па-першае, гранічную эканомію моўных сродкаў адлюстравання думкі на ўсіх уласна знакавых узроўнях прадстаўлення выказвання (альбо, як звычайна кажуць, “лаканічнасць”, “сцісласць” апошняга і на г.п.), па-другое, яго абсалютную сэнсавую скончанасць (г.зн. сэнсавую эквівалентнасць афарызма скончанаму сказу з прамой матывіроўкай агульнага значэння), і па-трэцяе, абагульнены, універсальны характар яго зместу (г.зн. здольнасць адлюстроўваць не адзінкавыя

сувязі паміж не канкрэтнымі рэаліямі, а цэлымі класамі адпаведных рэалій).

Аднак толькі дзве апошнія ўласцівасці афарызма трэба лічыць яго ўласна дыферэнцыяльнымі прыкметамі, таму што сам па сабе такі паказчык структурна-кампазіцыйнай пабудовы фразы, як “лаканічнасць”, уласцівы (будучы звычайным праяўленнем закону моўнай эканоміі) зусім не толькі афарызмам, але і выказванням не абагульненай семантыкі, у тым ліку і тым, што складаюць разам з афарызмамі асобныя маўленчыя жанры і класы моўных адзінак (перш за ўсё літаратурныя выслоўі і крылатыя выразы). Параўн.

бел.	(1)	<i>Будзем сеяць, беларусы!</i> (П.Броўка).
	(2)	<i>Вечны рухавік часова не працуе</i> (М.Коўзкі).
	(3)	<i>Спяваеш добра, ды ці тое?</i> (Я.Колас).
рус.	(4)	<i>Он не ел, а вкушал</i> (А.П.Чехов).
	(5)	<i>А воз и ныне там</i> (И.А.Крылов).
	(6)	<i>Мы пахали</i> (И.И.Дмитриев).
польск.	(7)	<i>Góra mysz zrodzila</i> (Ezop).
	(8)	<i>Lira Nerona była kamertonem</i> (S.J.Lec)
	(9)	<i>Umarly! o nie! tulko umarly dla świata!</i>
(A.Mickiewicz).
англ.	(10)	<i>Love me little, love me long</i> (W.Shakespeare).
	(11)	<i>The cat that walked by itself</i> (R.Kipling).
	(12)	<i>Tell it not in Gath</i> (The Bible, The second book of empires, 1, 20) у сэнсе ‘do not tell all and to everyone that you know’ і на г.п.

Шмат выказванняў неабагульненай семантыкі сустракаецца таксама і сярод устойлівых фраз нелітаратурнага паходжання – прыказак, прымавак і іншых разнавіднасцей парэмій, што як і ўсе прэцэдэнтныя тэксты ў сваёй пераважнай большасці адрозніваюцца сціслымі лінейнымі памерамі. Параўн.

бел.	(13)	<i>Мароз сем баб павёз.</i>
	(14)	<i>Я не я і кабыла не мая.</i>
	(15)	<i>Хоць малы, але вялікаму латці падпляце.</i>

рус.	(16)	<i>Без меня меня женили.</i>
	(17)	<i>В огороде бузина, а в Киеве дядька.</i>
	(18)	<i>Мели, Емеля, твоя неделя.</i>
польск.	(19)	<i>Dużo krzyki, mało węgny.</i>
	(20)	<i>Taka hrabina jak i Maryna.</i>
	(21)	<i>Tu jest pies pogrzebany.</i>
англ.	(22)	<i>If "ifs" and "and" were pots and pans.</i>
	(23)	<i>Love me little, love me long.</i>
	(24)	<i>Queen Anne is dead (у сэнсе 'that's old news, i heard it weeks ago') і на г.п.</i>

Акрамя таго, зусім не ўсе афарызмы, так бы мовіць, аднолькава “лаканічныя”. Звычайна прынята лічыць, што “каля 3/4 ўсіх афарызмаў складаецца з 3–5 слоў” (Фюрстенберг 1970: 434). Аднак на самой справе гэта зусім не так. Асабліва шмат афарызмаў, якія нярэдка бывае вельмі цяжка назваць “лаканічнымі”, сустракаецца ў мове мастацкай літаратуры і ў філасофскіх тэкстах. Напрыклад, у вядомым рускамоўным зборніку літаратурных афарызмаў “Симфония разума” (1976) тых адзінак, што складаюцца з трох-пяці слоў, змяшчаецца ўвогуле толькі не болей 7% (Федоренко, Сокольская 1990: 88). У адзіным пакуль што даведніку “Крылатыя выразы і афарызмы” з беларускіх літаратурных крыніц (Янкоўскі 1960) адзінак такіх памераў не больш за 25%. У сувязі з гэтым быў нават прапанаваны спецыяльны тэрмін для азначэння такога кшталту “вялікіх па памерах” афарызмаў – “афарыстычныя выказванні”, да якіх “можна аднесці мудрыя думкі, што, будучы сціснутыя да апошняга, усё ж не ўкладаюцца ў межы афарызма” (гл. Федоренко, Сокольская 1990: 87–88, упершыню названы тэрмін быў эксплікаваны ў працы гэтых жа аўтараў 1985: 253). Параўн.

бел.	(25)	<i>Канец!.. Як многа разважання
І засмучонага пытання
У гэтым простым, страшным слове,
Калі астатняю мяжюю
Канец кладзецца між табою
І тым, што дорага і міла,
Што душу грэла і хіліла
І сэрца моцна парывала (Я.Колас).</i> |
|------|------|--|

- рус. (26) *Есть три рода подлецов на свете: подлецы наивные, то есть убежденные, что их подлость есть высочайшее благородство, подлецы, стыдящиеся собственной подлости при неременном намерении все-таки ее докончить, и, наконец, просто подлецы, чистокровные подлецы (Ф.М.Достоевский).*
- польск. (27) *Człowiek, który zostawia po sobie pamiętnik źle lub dobrze pisany, byle szczery, przekazuje i daje przyszłym psychologom i powieściopisarzom nie tylko obraz swoich czasów, ale jedynie prawdziwe ludzkie dokumenty, którym można zaufać (H.Sienkiewicz).*
- англ. (28) *The Love which us doth bind But Fate so enviously debare Is The Conjunction of the Mind And Opposition of the Stars (A.Marvell) i на г.п.*

Нямала, дарэчы, вялікіх па памерах выказванняў існуе і сярод афарыстычных прыказак, прымавак, крылатых выразаў і іншых устойлівых фраз, хаця агульнапрынята лічыць, што адной з іх вызначальных (resp. катэгарыяльных) прыкмет з'яўляецца менавіта “лаканічнасць” (параўн. Глухих 1996). Параўн.

- бел. (29) *Да пары збан ваду носіць: як вуха (ручка) увар-
вецца, то й збан паб'ецца.*
- (30) *Ігнат не вінават, і Аўгіння не вінна, вінавата хата, што пусціла Ігната.*
- (31) *Хоць, праўда, хлеб ядуць і з вуды,
Але не ўсе і не заўсюды (Я.Колас).*
- рус. (32) *Беда, коль пироги начнет печи сапожник, а са-
поги тачать пирожник (И.А.Крылов).*
- (33) *В человеке все должно быть прекрасно: и лицо
и одежда, и душа, и мысли (А.П.Чехов).*
- (34) *Мужик год не пьет, и два не пьет, а как черт
прорвет, так и все пропьет.*
- польск. (35) *Gdzie chęć przychylna, uprzejmość wesoła, nikt
się nie krzywi, nikt nie marszczy czoła.*

- (36) *Nigdy się najmędrszemu walka nie poszczęści, gdy przeciw argumentom szable albo pięści.*
 (37) *Kto miłości nie zna, ten żyje szczęśliwy, Noc ma spokojną, i dzień nietęskliwy* (A.Mickiewicz).

- англ. (38) *Laugh and the world laughs with you, Weep and you weep alone* (E.W.Wilcox).
 (39) *If a man deceives me once, shame on him; if he deceives me twice, shame on me* (прымаўка).
 (40) *Whether the pitcher strikes the stone, or the stone the pitcher it is bad for the pitcher* (прыказка) і на г.п.

Па-сутнасці, уласціваць афарызма быць “кароткім”, “сціслым”, “лаканічным” і на г.п. вынікае з самой прыроды маўленчага выказвання (resp. як этычнага адпаведніка сказа), сінтаксічны аб’ём якога дэтэрмінаваны межамі апэратыўнай памяці чалавека (7±2 элемента). Пры гэтым паняцце аб’ёму афарызма, зусім не абмяжоўваецца толькі лінейнымі памерамі фразы (колькасцю слоў і на г.п.), а ўключае ў сябе перш за ўсё структурную глыбіню выказвання, г.зн. колькасць ступеней яго спараджэння, якая звычайна не перавышае памянёную “магічную лічбу”. Таму і “лаканічнасць” як адну з характарыстык афарызма трэба звязваць з аб’ёмам не павярхоўнай, а глыбіннай сінтаксічнай структуры фразы.

Апошняму, што вельмі паказальна, ніяк не супярэчыць існаванне даволі вялікіх па сваіх знешніх памерах афарыстычных выслоўяў, якія ў сваёй пераважнай большасці складаюцца з некалькіх сэнсава паміж сабой звязаных афарызмаў (што, дарэчы, утварае значную праблему вызначэння “ўласных межаў” такога кшталту афарызмаў у выпадку іх вылучэнні з кантэксту, параўн. Міхневіч 1983: 62) і/або адрозніваюцца выкарыстаннем гамагенных сінтаксічных ці лексіка-граматычных моўных сродкаў. Параўн.

- бел. (41) *То [зямля] – наймацнейшая аснова
 І жыцця першая ўмова.
 Зямля не зменіць і не здрадзіць,
 Зямля паможэ і дарадзіць,
 Зямля дасць волі, дасць і сілы,
 Зямля паслужыць да магілы,
 Зямля дзяцей тваіх не кіне,
 Зямля – аснова ўсёй Айчыне* (Я.Колас).

рус. (42) *Бороться, пренебрегать опасностью, бросаться в воду для спасения не только человека, но даже простой кошки, питаться черствым хлебом, чтобы положить конец возмущающей вас неправде, чувствовать себя заодно с теми, кто достоин любви, чувствовать себя любимым ими – все это для человека, полного энергии, силы, мощи, юности, это глубокое счастье сознавать, что ты живешь* (П.А.Кропоткин).

польск. (43) *Tak, nic nie ma stalego na ziemi prócz tego, co człowiek posiada we własnej piersi i głowie: prócz wiedzy, która wskazuje drogi i uczy stapać po nich, prócz pracy, która rozjaśnia samotność i odzęguje nędzę, prócz doświadczenia, która naucza, i wysoko podniesionych uczuć, która od złego chronią* (E.Orzeszkowa).

англ. (44) *In tyme the strong and statelie turrets fall,
In tyme the Rose, and silver Lillies die,
In tyme the Monarchs captives are and thrall,
In tyme the sea, and rivers are made drie:
The hardest flint in tyme doth melt asunder,
Still-living fame in tyme doth fade away,
The mountaines proud, we see in tyme come under,
And earth for age, we see in tyme decay:
The sunne in tyme forgets for to retire
From out the east, where he was woont to rise:
The basest thoughtes, we see in tyme aspire,
And greedie minds in tyme do wealth dispice.
Thus all (sweet faire) in tyme must have an end...*
(G.Fletcher) і на г.п.

Треба адзначыць, што спалучэнне некалькіх афарыстычных выслоняў і/або выкарыстанне тоесных сінтаксічных канструкцый ці лексіка-граматычных форм можа быць уласціва структуры не толькі непраэдэнтных афарызмаў, але і ўстойлівых афарыстычных фраз (з ліку прыказак, прымавак, крылатых выразаў і іншых разнавіднасцей моўных афарызмаў), што натуральна ўплывае на лінейны аб'ём апошніх. Параўн.

- бел. (45) *Што кажух, то не вата, а што капуста, то не гарбата.*
- рус. (46) *Блажен, кто молоду был молод,
Блажен, кто вовремя созрел* (А.С.Пушкин).
- польск. (47) *Gdzie jest miód, tam będą i pszczoły; gdzie piękna
dziewczyna, tam będą i chłopcy.*
- англ. (48) *A prophet is not without honour, save in his own
country, and in his own house* (The Bible, Matthew,
23, 57, Luke, 4, 24) і на г.п.

Такім чынам, пад афарызмам мэтазгодна разумець выказанне, у якім адлюстравана абагульненая скончаная думка, безадносна яго магчымых семантычных, прагматычных, генетычных, функцыянальных, структурных ці іншых унутраных і/або знешніх асаблівасцей. Гэта значыць, што афарызмам можа быць і выслоўе ў мове мастацкай літаратуры ці асобны літаратурны твор, і прыказка ці прымаўка (як і іншыя разнавіднасці парэмій), і філасофская ці навуковая фармулёўка, і канфесіянальная сентэнцыя, і сацыяльна-палітычны лозунг ці дэвіз, і юрыдычная формула, і рэкламны слоган ці рэкамендацыйна-інфармацыйны тэкст, і звычайная рэпліка бытавога дыялогу, і агульнавядомая цытата, і г.д. – інакш кажучы, любое прэцэдэнтнае ці непрацэдэнтнае выказанне з прамой ці пераноснай матывіроўкай агульнага значэння, што адлюстроўвае пазачасавую і нелакалізаваную сувязь паміж не адзінкавымі аб'ектамі рэчаіснасці і з'яўляецца змястоўна самадастатковым. Параўн.

- бел. (49) *Мы славу параўноўваем з віном,
А забыццё глухое – з палыном.
Пакуль не лёг твой цень, твой дзень кароткі
З табою у ложак вечнасці – труну,
П'ючы шумлівай славы хмель салодкі,
Не забывай пра горыч палыну* (А.Куляшоў).
- (50) *Канюшына – каню сіла* (ужываецца і ў пераносным сэнсе 'кожнаму патрэбна нешта сваё для існавання і самавыяўлення' як прыказка, і ў прамым значэнні альбо ў якасці трапнага выслоўя, што гаворыцца, калі кормяць каня, альбо ў якасці "гаспадарчага" выслоўя, калі размова ідзе пра тое, як трэба даглядаць коней, параўн. ІВАНОВА, ІВАНОЎ 1997: 80).

- (51) *Антон прыздзірлівым позіркам зверху уніз акінуў Зосьчыну постаць і ў ягоных шэрых вачах з'явіўся клопат: – Ну як? Трохі падсохла? – Падсохла. Толькі спаднічка макраватая яшчэ. – Высахне. На марозе ўсё хутка сохне.* (В.Быкаў, “Пайсці і не вярнуцца”).
- рус. (52) *Сколько кукушка кому накукует, столько тому и жить* (агульнавядомая прымха).
- (53) *Миру – мир!* (лозунг савецкіх часоў, які стаў шырока вядомы з траўня 1951 г.) ← *Мир – миру!* (больш ранні варыянт 1949 г.) ← *Мир всему миру!* (антываенны лозунг часоў Лютаўскай рэвалюцыі 1917 г. у Расіі) ← *О мире всего мира* <...> *Господу помолимся* (Великая ектенія), параўн. Душенко (1997: 436).
- (54) *Проверяйте деньги (сдачу), не отходя от кассы!* (шырока распаўсюджаны надпіс у крамах, разлікова-касавых цэнтрах і на г.п.).
- польск. (55) *Choćbyś szedł i do Krakowa, i tam bieda jednakowa* (прыказка).
- (56) *Nie rzekł, jako żyw, żaden większej prawdy z wieka, Jako kto nazwał bożym igrzyskiem człowieka. Bo co kiedy tak mądrze człowiek począł sobie, Żeby się Bóg nie musiał śmiać jego osobie?* (J.Kochanowski, “Fraszki”, III, 76: “Człowiek boże igrzysko”).
- (57) *To nieprawda, że mężczyźni myślą tylko o jednym! Czas na EB!* (рэклама вядомага польскага піва “EB”).
- англ. (58) *Alice couldn't help laughing, as she said: “I don't want you to hire me – and I doh't care for jam”. It's very good jam,” – said the Queen. “Well, I don't want any today, at any rate”. “You couldn't have it if you did want it,” – the Queen said. “The rule is, jam tomorrow and jam yesterday – but never jam today”. “It must come sometimes to “jam today”,” – Alice objected. “No, it can't,” – said the Queen. “It's jam every other day: today isn't any other day, you know” (L.Carroll, “Through the*

- Looking-Glass and what Alice found there”) ⇒ *Jam tomorrow and jam yesterday – but never jam today* (шырока распаўсюджаная ў сучаснай англійскай мове крылатая фраза, якая ўжываецца ў значэнні ‘true pleasure was yesterday or will be tomorrow – but not today’, параўн. RIDOUT, WITTING 1997: Prov. 377).
- (59) *Each person has the right on life, freedom and personal safety* (“The general Declaration of the rights of the person”, Article 3).
- (60) *The skew field which is not subjected to any effects, will move rectilinearly from a constant by a velocity or will remain fixed* (I. Newton, The formulation of the Law of inertia) і на г.п.

Такая кваліфікацыя афарызма не супярэчыць класічнаму (resp. найбольш старажытнаму і традыцыйнаму) разуменню адпаведнага паняцця, якое склалася яшчэ ў антычнасці, таму што ў старажытнагрэчаскай мове, напрыклад, пад *ἀφορισμός*, як ужо згадалася, разумелася “азначэнне” (resp. definitio), г.зн., найперш, “сказ”, дзе адлюстраваны найбольш агульныя ўласцівасці прадмета альбо класа прадметаў, пры гэтым у апошнім выпадку значэнне ахоплівае ўсе магчымыя выпадкі з той сферы, на якую яно распаўсюджваецца, г.зн. ёсць, па-другое, менавіта “абагульненне рэчаіснасці”.

Вызначэнне афарызма як любой фразы абагульненай семантыкі можна назваць “шырокім” разуменнем аб’ёму афарыстычнага матэрыялу мовы vs. маўлення. Трэба адзначыць, што такое разуменне ў усходнеславянскай філалогіі было імпліцытна тэарэтычна асэнсавана ў тэрмінах лінгвістыкі яшчэ напрыканцы 70-х гг. пры лінгвакраізназнаўчым апісанні рускай мовы ў вучэбных мэтах, але толькі дзеля катэгарыяльнага размежавання тых афарызмаў, што ствараюцца ў маўленні (т.зв. “маўленчых”) і ўстойлівых у маўленні афарыстычных фраз масавага ўжывання (т.зв. “моўных афарызмаў”), хаця вызначэнне саставу апошніх і адрозніваецца прынцыпова “шырокім” характарам (“моўнымі афарызмамі” з’яўляюцца, акрамя традыцыйных прыказак, прымавак і крылатых выразаў, яшчэ і ўстойлівыя ў маўленні “заклікі, дэвізы, лозунгі і іншыя крылатыя фразы, што адлюстроўваюць пэўныя філасофскія, сацыяльныя, палітычныя погляды”, а таксама “грамадска-навуковыя формулы і прыродазнаўчанавуковыя фармулёўкі” (ВЕРЕЩАГІН, КОСТОМАРОВ 1990: 71–72). Дарэчы, менавіта з’яўленне “лінгвакраізназнаўчай” інтэрпрэтацыі афарызма, якая даволі хутка стала шырокавядомай і пачала

выкарыстоўвацца і па-за межамі тэорыі і практыкі лінгвакраіназнаўства, выклікала ў свой час значнае павялічэнне цікавасці да вывучэння афарызма, асабліва ў тэрмінах лінгвістыкі (прынамсі, на ўсходнеславянскіх мовах за апошнія два з паловай дзесяцігоддзя колькасць прац, прысвечаных аналізу моўнай прыроды афарызма, павялічылася ў некалькі дзесяткаў разоў больш, чым за ўвесь папярэдні час).

Прапанаванае “шырокае” разуменне афарызма як любой фразы абагульненай семантыкі безадносна яго магчымых змястоўных, генетычных, функцыянальных, структурных ці іншых унутраных і/або знешніх характарыстык дазваляе не толькі больш-менш адзначна акрэсліць межы самага паняцця “афарызм”, але і стварыць аб’ектыўныя падставы як для несупярэчлівай інтэрпрэтацыі афарызма ў тэрмінах асобных дысцыплін (ці паддысцыплін), так і для пабудовы агульнай тэорыі і гісторыі афарызма як феномена маўленча-мысліцельнай дзейнасці і як адзінкі мовы vs. маўлення.

Літаратура:

1. Афоризм // Краткая литературная энциклопедия. – М., 1962. – Т. 1. – С. 366.
2. Бурак І.Л. Афарызм // Беларуская энциклапедыя: У 18 т. – Мн., 1996. – Т. 2. – С. 127.
3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Национально-культурная семантика языковых афоризмов [1983] // Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного [1973]. 4-е изд., перераб. и доп. – М., 1990. – С. 71–80.
4. Гаврин С.Г. Афористическая фразеология как лингвистическая категория // Ученые записки Пермского гос. пед. ин-та. Пермь, 1971. – Т. 87: Вопросы теории и методики русского языка. – С. 3–23.
5. Гаспаров М.Л. Афоризм // Литературный энциклопедический словарь. – М., 1987. – С. 43.
6. Глухих В.М. Приемы лаконичности в пословицах и поговорках // Русский язык в школе. – М., 1996. – № 2. – С. 76–80.
7. Душенко К.В. Словарь современных цитат. – М., 1997.
8. Иванова С.[Ф.], Іваноў Я.[Я.] Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў. – Мн., 1997.
9. Міхневіч А.Я. Афарызмы // Беларуская мова: Энциклапедыя. – Мн., 1994. – С. 60–61.
10. Міхневіч А.Я. Афарыстыка Якуба Коласа: (Да пастаноўкі праблемы) // Беларуская лінгвістыка. – Мн., 1983. – Вып. 22. – С. 59–65.
11. Назарян А.Г. История развития французской фразеологии. – М., 1981.

12. *Пермяков Г.Л.* Основы структурной паремиологии. – М., 1988.
13. *Пермяков Г.Л.* От поговорки до сказки: (Заметки по общей теории клише). – М., 1970.
14. *Прохоров Ю.Е.* Афоризм // Русский язык. Энциклопедия. – М., 1979. – С. 25–26.
15. *Рагойша В.П.* Паэтычны слоўнік. 2-е выд. дапрац. і дапоўн. – Мн., 1987.
16. Словарь Академии Российской, производным порядком расположенный. – Спб., 1789. – Ч. 1.
17. *Сцяцко П.У., Гуліцкі М.Ф., Антанюк Л.А.* Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў. – Мн., 1990.
18. *Федоренко Н.Т.* Меткость слова: (Афористика как жанр словесного искусства). – М., 1975.
19. *Федоренко Н.Т., Сокольская Л.И.* Афористика. – М., 1990.
20. *Федоренко Н.Т., Сокольская Л.И.* Жанровые и видовые особенности афоризмов // Известия АН СССР. Сер. литературы и языка. – М., 1985. – Т. 44. – № 3. – С. 245–256.
21. *Фюрстенберг А.И.* Афоризм // Большая Советская Энциклопедия: (В 30 т.). 3-е изд. – М., 1970. – Т. 2. – С. 434.
22. *Черкасский М.А.* Опыт построения функциональной модели одной частной семиотической системы: (Пословицы и афоризмы) // Паремеиологический сборник. Пословица. Загадка: (Структура. Смысл. Текст). – М., 1978. – С. 35–52.
23. *Эшштейн М.Н.* Афористика // Литературный энциклопедический словарь. – М., 1987. – С. 43–44.
24. *Янкоўскі Ф.М.* Афарызм // Энциклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі: У 5 т. – Мн., 1984. – Т. 1. – С. 229.
25. Brockhaus Enzyklopädie in zwanzig Bänden. – Wiesbaden, 1966. – Bd. 1.
26. Grand Larousse encyclopedique. – Paris, 1966. – Т. I.
27. *Häntzschel-Schlotke H.* Der Aphorismus als Stilform bei Nietzsche. – Heidelberg, 1967.
28. *Krüger H.* Studien über den Aphorismus als philosophische Form. – Frankfurt, 1956.
29. *Mautner F.H.* Maxim(e)s, Sentences, Fragmente, Aphorismen // Actes du IV-e Congrès de l'Association internationale de littérature comparée (Fribourg 1964). The Hague / Paris, 1966. II. Termes et notions littéraires: imitation, influence, originalité. S. 812–819.
30. Meyers Enzyklopadisches Lexikon: Mit 100 signierten Sonderbeitragen. 9. Aufl., völlig neu bearb. Mannheim ets., 1973. – Bd. 2.
31. Meyers neues Lexikon. – Leipzig, 1971. – Bd. 1.
32. Meyers Universallexikon. – Leipzig, 1980. – Bd. 1.
33. *Ridout R., Witting C.* English Proverbs Explained. – London, 1969.